decît prin încercarea de reconstituire, pe baza tuturor cento-urilor din *Antologie*, a unei variante africane a lui Vergilius, dacă o asemenea variantă va fi existat; oricum, studierea independentă a unui singur text nu poate fi suficientă. În aceste condiții, este evident că nici textul vergilian nu poate beneficia de mărturia *Medeei*.

Textul (p. 1–22) este însoțit de două aparate: unul trimite la pasajele și variantele sursei vergiliene, al doilea e aparatul critic propriu-zis, înregistrînd abaterile față de lecțiunile ms. *A*, conjecturile propuse etc. Diviziunea e logică și comodă, dar e inevitabil ca cititorul să citească ambele aparate pentru a-și face o idee despre text (ba chiar să recurgă la o ediție a lui Vergiliu pentru a înțelege exact metoda de lucru a lui Hosidius). Principiile autoarei fiind, cum am văzut, conservatoare, nu ne putem aștepta la conjecturi proprii (unele sînt avansate în aparat, introduse prin „temptauerim", v. 21, 349), ci mai ales la respingerea celor propuse de alții („uersum male consutum perperam emendau. edd." apare deseori); excepții există, desigur, și de ele beneficiază Burmann și mai ales un filolog italian din secolul trecut, P. Canal (Veneția, 1851). Uneori păstrarea lecțiunii lui *A* ni se pare exagerată; astfel, v. 151: *quae potui, infelix! quae meme* [cu hiat] *in omnia uerti*; *Aen.* 7,309 are același text, dar *memet*, care înlătură hiatul. Se poate pune însă întrebarea, fără răspuns, în ce măsură logica sensului și metrica pot constitui argumente în favoarea acceptării sau respingerii unei lecțiuni. Un exemplu: în două pasaje, 276, 396, e folosit același sfîrșit de vers din *Aen.*, 2, 548, *mea tristia facta*; în ambele pasaje, *A* scrie *mea tristicia facta*, corectat, de asemenea în ambele pasaje, de Burmann în *tristia fata*, de Canal, după Vergiliu, în *tristia facta*; R. Lamacchia îl urmează pe Canal în 276, pe Burmann în 396, luînd ca ghid contextul.

Ediția se încheie cu indici utili: lexical (numai particularități, p. 23; *tempestas* = 'procella' nu apare însă la v. 378, ci la 218 și 261), gramatical (p. 23–24), metric (p. 24) și al pasajelor vergiliene (p. 24–31).

După cum am mai spus, ediția este rezultatul unui efort considerabil și al unei competențe indubitabile, dedicate unui crîmpei al ansamblului, ordonat totuși, transmis de ms. *A* (și, pentru alte texte, de cîteva alte manuscrise); ea se înscrie într-o serie de cercetări, de asemenea parțiale (vezi, de exemplu, în bibliografia de la paginile XXIII–XXVI, trimiterile la Luxorius, Reposianus, Vespa), consacrate poeților *Antologiei*; chiar și *Medea* a fost editată, aproape concomitent, de G. Salanitro, Roma, 1981 (178 p. ! non uidi). Poate că, reunite, toate aceste meritorii eforturi vor oferi o imagine de ansamblu asupra mișcării literare latine de la sfîrșitul antichității și asupra modului ei de transmitere.

București, mai 1984 *I. Fischer*

Peruigilium Veneris. Edited with a Translation and a Commentary by Laurence CATLOW. Bruxelles, Latomus, 1980, 105 p. (Collection Latomus, 172)

Teza principală a autorului, rezultată în urma recensiunii manuscriselor pe care se bazeză stabilirea textului acestei bijuterii poetice a latinității postclasice (p. 7–17), este aceea a valorii deosebite a lui Vindobonensis 9401 (sec. XVI), despre care se arată că nu poate fi o copie a lui Thuaneus Parisinus 8071 (sec. IX sau X), ci a unui model mai apropiat de arhetipul comun cu Salmasianus Parisinus 10318 (sec. VIII).

În privința datei *P.V.*, autorul înclină, în special pe considerente lingvistice și metrice să adopte plasarea alcătuirii poemului în sec. IV e.n. Vom spune totuși că predilecția poetului pentru prepoziția *de* nu este numai „a feature of late-African Latinity" (p. 20 și 56–57), ci o trăsătură a întregii latinități tîrzii; mult mai interesantă pare sugestia „are the refrain and the use of *de* taken from a genuinely popular tradition to lend an air of 'folk-song' to a sophisticated literary creation?" (p. 57). Autorul poemului rămîne, după părerea lui L. Catlow, un personaj învăluit de mister, cu toate că îl tentează opinia că *P.V.* ar putea fi opera unei poetese, poate de origine africană (p. 25).

Cea mai semnificativă parte a *Introducerii* o formează discutarea însemnătății festivalului dedicat zeiței Venus (p. 26–35), nașterea acesteia fiind serbată într-un cadru inițiatic, cel sicilian din jurul Hyblei fiind doar un decor poetic, menit să dea o atmosferă mirifică, de basm, cîntului însuși, într-o măiastră preluare și îmbogățire a unor motive clasice (identificate apoi în comentariu).

Metricienii vor fi interesați de analiza tetrametrului trohaic catalectic din *P. V.* (p. 36–42), încadrat în uzul poetic latin, inclusiv poezia creștină. Argumentul metric nu se arată însă decisiv pentru datarea sau pentru identificarea autorului *P.V.* (p. 42).

Textul, cu aparat critic și traducere în subsol (p. 42—49), este imprimat fără semnele critice uzuale (pentru adăugiri, eliminări, emendări etc.). Mai lizibil pentru literat, el îl va nemulțumi pe filolog pentru aparența înșelătoare de facilitate pe care o oferă. De asemenea, aparatul critic expediază foarte ușor prin *alii alia* numeroasele propuneri critice din cursul vremii, dintre care se mai spicuiesc cîte una sau două în comentariu.

Notele asupra textului (p. 50—97) furnizează cititorului un bine venit prilej de adîncire a lecturii poemului. Iată totuși cîteva observații de detaliu:

Pentru motivul primăverii, pe lîngă Catul și Horațiu, v. și Vergiliu, *Georg.*, II, 323—345, și Ovidiu, *Trist.*, III, 12 (la p. 50—51).

nepotes in Latinos, dacă mai are nevoie de alt sprijin împotriva emendărilor abuzive, îl află în Catul (49, 1) și în Horațiu, *Epod.*, 7, 19—20 (p. 86 *ad* v. 69).

Notele fiind, în principiu, și pentru începători, o vorbă de lămurire ar fi meritat și *Laurens puella* (p. 86 ad v. 70: de ce *Laurens*?), ca și detaliile v. 92 (*sic Amyclas, cum tacerent, perdidit silentium*, la p. 97), expediate în final de comentariu.

Nelăsîndu-se convins nici de *Daidalēus*, nici de *Iulēus*, propuse ca paralele pentru *Romulēas* (v. 72) de comentatorii mai vechi, Catlow crede că „this metrical irregularity is either a slip, or a deliberate licence taken without conscious appeal to any precedent" (p. 87), ca și cum poetul nostru n-ar fi dat destule dovezi de a-i ști pe dinafară pe Horațiu și pe Ovidiu; cf., de altfel, și *Penelopēus* la Catul (61, 230, cu discuția critică a lui M. L. West, *Textual Criticism and Editorial Technique*, Stuttgart, 1973, p. 138—139).

O izbutită încheiere a volumului o oferă privirea retrospectivă intitulată *The Achievement of the Peruigilium* (p. 98—101). Contrastul dintre magia poeziei iubirii, încheiată pe o notă melancolică de poetul *P.V.*, și elanul spiritual al noii credințe a lui Boethius și Venantius Fortunatus este grăitor: „his failure to find salvation is... due to more than personal circumstances, for it is the flawed and limited nature of his vision which makes these circumstances important" (p. 101).

O bibliografie semnificativă (dar numai pînă în 1969!) încheie acest volum, care lasă în ansamblu să se întrevadă bune speranțe de viitor pentru evoluția lui L. Catlow.

București, decembrie 1985 *Dan Slușanschi*

MARIANNE MCDONALD, *A Semilemmatized Concordance to Euripides'* Alcestis. Costa Mesa, California, TLG Publications, 1977, 133 p. (nenumerotate); ead., *A Semilemmatized Concordance to Euripides'* Cyclops. Ib., 1977, 94 p.; ead., *A Semilemmatized Concordance to Euripides'* Andromache. Ib., 1978, 143 p.

Interesul susținut pentru concordanțe datează din secolul trecut, cînd unele lucrări, aplicate la textele sacre creștine, dădeau termenului accepția de concordanțe de realii, spre exemplu în J.-A. Bost, *Dictionnaire de la Bible ou Concordance raisonnée des Saintes Ecritures*[2], Paris, 1865. Cîteva decenii mai tîrziu, o dată cu dicționarul lui Peultier, Étienne, Gantois (*Concordantiarum uniuersae Scripturae Sacrae Thesaurus*, Paris, 1896), interesul s-a deplasat spre concordanțele verbale. Aici apăreau ocurențele, formele coincidente ale lemelor erau redate prin cratimă iar indicațiile numerice ale trimiterilor, așezate unele sub altele. Mai recent, tehnica întocmirii și editării unor asemenea lucrări evoluînd, un index complex cum este acela al lui Pierre Grimal (L. Annaei Senecae *Operum moralium concordantia*, 1—5, Paris, 1965—1969), prin indicarea contextului lărgit și a variantelor textuale propuse în ultimul timp, poate servi și ca *index uerborum* și ca dicționar obișnuit, mai puțin traducerea sensurilor. Iată că cercetătoarea americană Marianne McDonald, de la University of California, Irvine, pornind de la textele computerizate în cadrul proiectului TLG (Thesaurus Linguae Graecae), creat în 1972, oferă acum trei volume din seria de concordanțe pentru piesele lui Euripide, și anume: *Alcestis* (volum inaugural), *Cyclops*, *Andromache*. Seria, care reproduce textul ediției Murray din colecția Oxford Classical Texts, va reuni, într-un volum separat, și fragmentele lui Euripide, inclusiv cele recent descoperite sau identificate, după ediția în pregătire a lui Snell și Kannicht. Aceste dicționare cu profil special au fost concepute ca o complinire necesară la lucrările lui J. T. Allen — G. Italie, *Concordance to Euripides*, și C. Collard, *Supplement to the Allen and Italie Concordance to Euripides*, al căror model autoarea în general l-a urmat, diferențiindu-se de ele în unele privințe, în altele urmînd mai curînd dicționarul L. S. J. Destinate investigațiilor particulare asupra limbii lui Euripide, atari instrumente de lucru auxiliare folosesc o metodă standard proprie de prezentare lexicologică și grafică, metoda denumită „cuvîntul-cheie în context". Pagina, de format mare, este, grație procedeului fotografic de imprimare, aproape literalmente